

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

Əlyazması hüququnda

ABBASOV TARIYEL ALLAHVERDİ OĞLU

QURBANININ POETİK İRSİ

10.01.09 - Folklorşünaslıq

Filologiya elmləri namizədi
alimlik dərəcəsi almaq üçün
təqdim olunmuş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2006

Dissertasiya Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin "Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı tarixi" kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Filologiya elmləri doktoru, professor: **M.Həkimov**

Rəsmi opponətlər:

Filologiya elmləri doktoru: **Məhərrəm Cəfərli**

Filologiya elmləri doktoru: **Seyfəddin Qəniyev**

Aparıcı müəssisə:

Bakı Dövlət Universiteti

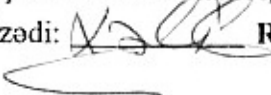
Müdafiə 2006-cı il mart ayının 3-də saat 14-də Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının 21 noyabr 2005-ci il tarixli, 213 sayılı əmrinə əsasən AMEA Folklor İnstitutunda yaradılmış Birdəfəlik Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, Kiçik Qala döngəsi-31.

Dissertasiya ilə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat 27/01 2006-cı ildə göndərildi.

Birdəfəlik Dissertasiya Şurasının elmi katibi,

Filologiya elmləri namizədi: **Rza Xəlilov**

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. İnsanların bədii-estetik zövqünün formalaşmasında, bir-birini əvəz edən nəsillərin vətənpərvərlik, humanizm ideyaları, əməksevərlik, yurdsevərlik ruhunda tərbiyə olunmasında şifahi xalq ədəbiyyatının rolu əvəzsizdir. Şübhəsiz ki, uzun müddət ideoloji basqı altında olan folklor və şifahi xalq ədəbiyyatının tədqiqi məsələlərə birtərəfli və bəsit yanaşma tərzilə seçilirdi. Sovet ideologiyasına yad olan bütün ünsürlər qəsdən diqqətdən yayınılırdı, tədqiqat obyektindən kənar qalırdı.

Lakin bu gün elmin qarşısında daha azad və mütərəqqi düşünmək vəzifəsi qoyulur. Tarxin müxtəlif dövrlərində müxtəlif inkişaf mərhələlərindən keçən folklorumuzun yeni tədqiqi zamanın mühüm tələbidir. Klassik ədəbiyyatımızın formalaşma və inkişafında şifahi ədəbiyyat xüsusi rol oynamış, yazılı ədəbiyyatımız daha çox xalq ədəbiyyatı özülü üzərində inkişaf etmişdir.

Şifahi xalq ədəbiyyatının mühüm və zəngin bir qolunu təşkil edən aşıq yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatının əhəmiyyətli bir hissəsini təşkil edir. Aşıq yaradıcılığının, aşıq ədəbiyyatının əsaslı inkişafı XVI əsrdən başlanğıc götürsə də, bu ədəbiyyatın qədim milli kökləri vardır. Hələ aşıqların əcdadı olan ozanlarımızın səsi-sorağı "Məhəmməd Peyğəmbərin zamanına yaxın Bayat boyunda Qorqud Ata deyilən bir kişi vardı. O kişi oğuzların kamil bilicisi idi".* - deyilən, adı iftixar hissi ilə çəkilən, 1300 il bundan öncə yaşamış Dədə Qorquddan süzülüb gəlsə də, o vaxta qədər xalqımızın zəngin şifahi ədəbiyyatı, el nəğmələri, xalq deyimləri, duyumları mövcud olmuşdur.

*Arash H. Aşıq yaradıcılığı. Bakı 1960, 5-19

Akademik H.Araslı yazırdı: «Köçərilər içərisində ozanların çox böyük hörməti var idi. Əldə qopuz eldən-elə, oymaqdan-oymağa gəzən bu sənətkarlar qəhrəmanlıq göstərən ayrı-ayrı başçıların və xalq qəhrəmanlarının adına dastanlar düzəldir, qədim dastan və rəvayətləri danışır, eyni zamanda xalqın məsləhətçisi, bilicisi kimi də sevilirdilər. İndiki aşıqların əcdadı olan bu ozanların məşhurları «dədə» adlanırdı»*

Aşıq Qurbaninin yaşayıb-yaratdığı XV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində intibah dövrü və xalq yaradıcılığına marağın daha da artdığı bir mərhələdir. Bu dövr klassik üslubda yazıb-yaradan, Nəsimi ən'ənələrini davam etdirən yeni nəslin - Həbib, Şahi Süruri, Füzuli və Xətai kimi sənətkarların yetişdirdiyi dövrdür. Bu sənətkarların yaradıcılığında xalq danışq dilindən gələn ifadələr, ibarələr bol-bol işlənmişdir. Və bu ifadələr, şübhəsiz ki, inkişaf etməkdə olan el ədəbiyyatı nümunələrindən, xalq dilindən gəlirdi. Qurbaninin meydana gəlməsi ozan-aşıq yaradıcılığı keçidi dövrünə təsadüf edir. Başqa sözlə, bu elə bir dövr idi ki, tədricən aşiq ozanı, saz qopuzu əvəz edirdi. Bu iki cəhət bir neçə əsr paralel yaşamış, nəhayət aşiq ozanı üstələmişdir. İlk nəzərdə çox da gözə çarpmayan bir məsələni qeyd etmək yerinə düşərdi ki, ozan-aşıq keçidi deyilən bir dövrdə sözlərin, adların təzahürü mühüm bir faktır. Belə ki, «aşiq» sözü böyük ehtimalla ərəb dilindəki «aşiq» sözündən irəli gəlir. Ərəb sözü olan «aşiq» ürfani qaynaqlarda termin olaraq «Haqq aşiqi» - «Allah aşiqi» kimi təqdim olunur. Klassik ədəbiyyat nümunələrində bu söz «aşiq» olaraq, şifahi xalq ədəbiyyatı və aşiq yaradıcılığında «aşiq» kimi işlənərək, mahiyyət etibarilə eyni hədəfləri daşmışdır.

* Araslı H. Aşıq yaradıcılığı. Bakı 1960, s.18

Ozan sənətinin aşiq sənəti ilə əvəz olunması dövrünə qədər Dədə Qürbət, Molla Qasım, Dədə Yediyar, Miskin Abdal, Şirvanlı Dostu kimi görkəmli el sənətkarları yetişmişdir. Bu sənətkarlarla yanaşı Azərbaycan aşiq poeziyasının inkişafında, XVI əsrin el şairi Qurbaninin xüsusi xidmətləri olmuşdur.

Qurbaninin dövrü, anadan olma və vəfat tarixi, həyatının bir sıra hadisələri barədə tədqiqatçı alimlər müxtəlif fikirlər söyləmişlər.

Azərbaycan ədəbiyyatının geniş yayılmış və maraqlı sahələrindən biri olan aşiq yaradıcılığı haqqında indiyədək müxtəlif səpkili monoqrafik əsərlər, məqalələr yazılsa da, aşiq ədəbiyyatı elə bir tükənməz dərvədir ki, onun haqqında hələ çox əsərlər yazmağa ehtiyac vardır. Aşiq Qurbani haqqında ayrı-ayrı alimlərin tədqiqatları olsa da, bu görkəmli sənətkarın həyat və yaradıcılığı (professor Q.Kazımovun «Qurbani və poetikası» əsəri istisna olmaqla) ayrılıqda tədqiqata cəlb olunmamış, eləməzəri cəhətdən, ədəbiyyatşünaslıq baxımından işlənməmişdir. XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf yollarını, onun xarakterik xüsusiyyətlərini, bu dövrün ayrı-ayrı nümayəndələrinin yaradıcılığını hərtərəfli araşdırmaq baxımından Aşiq Qurbaninin ədəbi irsi bir mənbə kimi olduqca qiymətlidir. Şairin irsi eyni zamanda bu dövrün ictimai-siyasi problemlərini, ictimai dövlət quruculuğunu, dövrün daxili və xarici siyasətini öyrənmək baxımından da əhəmiyyətlidir.

Mə'lumdur ki, Qurbani Şah İsmayıl Xətainin hakimiyyəti illərində yaşamış, bütöv, vahid Azərbaycan ideyaları uğrunda çarpışan bu qüdrətli hökmdarla yaxın olmuşdur və hətta bir müddət onun sarayında yaşadığı da ehtimal olunur. Ana dilli ədəbiyyatın inkişaf tapmasında özmlə çalışan, həm klassik, həm də xalq şe'ri üslubunu öz yaradıcılığında birləşdirən şair Xətainin və Şah Xətainin yaradıcılığının öyrənilməsi baxımından da Qurbani irsi əvəzsizdir. Həm də

Qurbani irsi Xətai dövrünün, ümumiyyətlə Səfəvilər dövrünün dünyagörüşünü öyrənməyə xidmət edir. Burada fəlsəfi-təriqət dünyagörüşü, «müridləşmə», «mürşidləşmə» funksiyaları nəzmə çəkilmiş halda, sistemli şəkildə nəzərə çarpır.

Üstəlik Səfəvi dünyagörüşünün tərkib hissəsi olan türkçülük, millətçilik duyğuları Qurbani yaradıcılığında özünü açıq şəkildə biruzə verir. Sanki bu zamanın tələbi idi. Maraqlıdır ki, türkçülüyn heç yada düşmədiyi bir zamanda belə bir iddia, belə bir iftixar hissi necə yaranmışdır. Bu əlbəttə tarixdə çox nadir faktlardan biridir.

Qurbani həm güclü lirik əsərlər müəllifi, həm də dastançı-şair kimi xalq içərisində tanınır və böyük sənətkarın ədəbi irsi bu baxımdan da əhəmiyyətli və təqdirəlayiqdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifəsi: Dissertasiyanın məqsədini Aşıq Qurbaninin həyat və yaradıcılığının elmi-metodoloji nöqteyi-nəzərdən tədqiqi təşkil edir. Böyük sənətkarın müxtəlif dövrlərdə el sənətkarlarından toplanıb yazıya alınmış sənət nümunələrinin tədqiqata cəlb olunması, əsərlərinin yüksək sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin araşdırılması, həyatının ayrı-ayrı dövrləri ilə bağlı mülahizələrin dəqiq-ləşdirilməsi əsas vəzifə kimi qarşıda durur.

Tədqiqatın metodoloji əsasını klassik irsə tarixilik baxımından qiymət verilməsi təşkil edir. Tədqiqat işinin hazırlanmasında görkəmli alim və tədqiqatçılarımızın klassik irs barədəki fikir və mülahizələri əsas götürülmüşdür. Dissertasiyada müləssir folklorşünaslarımızın aşıq yaradıcılığı ilə bağlı fikir və mülahizələrindən, nəzəri tədqiqatlarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın əsas predmeti: XVI əsr yazılı ədəbiyyatın xalq şe'ri üslubuna yaxınlaşma dövrüdür. Bu yaxınlaşma ozan-aşıq keçidində özünü daha aydın şəkildə göstərirdi. Bu dövrdə özünəməxsus deyim tərzii, yaradıcılıq üslubu ilə daha çox seçilən sənətkar Qurbani idi. Tədqiqatın əsas predmetini Qurbaninin həyat və yaradıcılığının, Qurbaninin və Xətainin yaradıcılıq baxımından bir-birinə tə'sirinin elmi-metodoloji cəhətdən araşdırılması təşkil edir. Tədqiqat işi dövrün mühüm

ictimai-siyasi hadisələrini öyrənmək baxımından da əhəmiyyətlidir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Dissertasiyanın aşağıdakı yenilikləri vardır.

- XVI əsr Azərbaycan ədəbi mühiti və onun bir sıra nümayəndələri haqqında yeni məlumat;

-Qurbaninin olum və ölüm tarixinin dəqiqləşdirilməsi;

-Qurbani haqqında el arasında gəzən rəvayətlərin ilk dəfə tədqiqata cəlb olunması;

-Qurbaninin və Şah İsmayıl Xətəinin bir-birinə tə'sirinin ilk dəfə araşdırılması;

-Aşıq şe'r şəkillərinə Qurbaninin ilk dəfə «Güllü qafiyə», «Divani» kimi şe'r formaları gətirməklə, novatorluq yaratma məsələləri;

-Qurbaninin mənbələrdə 7 sətir havasının müəllifi olması;

-Divanilərinin yazılma tarixinin müəyyənləşdirilməsi ilə;

-Şairin sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin ətraflı təhlili;

İşin nəzəri və təcrübə əhəmiyyəti. Bu əsərdən aşıq yaradıcılığının bəzi xarakterik məsələlərini, XVI əsr Azərbaycan aşıq mühitində yazıb-yaradan sənətkarları, eyni zamanda bu dövrdə yaşamış bə'zi rəvayətlərin toplanılmasını, onları başlıca isə Aşıq Qurbaninin həyat və yaradıcılığını, onun sonrakı dövr şifahi və yazılı ədəbiyyata tə'sirini öyrənmək üçün əsaslı mənbə kimi istifadə etmək olar. İş ali məktəblərin filologiya fakültələrində dərs vəsaiti və ayrıca kurs materialı kimi də əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda ədəbiyyatçılar, xalq yaradıcılığı, aşıq yaradıcılığı ilə, xüsusilə Qurbani yaradıcılığı ilə məşğul olanlar üçün də lazımlı vəsait ola bilər.

Mövzunun aprobeiasyası: «Qurbaninin poetik irsi» adlı namizədlük dissertasiyası ADPU-nun «Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı tarixi» kafedrasında hazırlanmışdır. Tədqiqatın əsas nəticə və yekunları dissertasiyanın elmi konfrans, sessiya və seminarlardakı çıxış və məruzələrində öz əksini tapmaqla yanaşı həmçinin, «Xudəfərin», «Sovet kəndi», «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetlərində dərc edilmiş, müəllifin «Cəbrayıl», «Ana nigaran qalma», «Xudəfərin nəğmələri», «Qolubağlı keçdim Xudəfərinə» adlı kitablarında da ifadə edilmişdir.

Tədqiqatın strukturu: Dissertasiya giriş, 3 fəsil, nəticə və kitabiyatdan ibarətdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu

Girişdə dissertasiyanın mövzusunun aktuallığı, məqsəd və vəzifələri, tədqiqatın obyektı və predmeti, işin nəzəri və praktik əhəmiyyəti, elmi yenilikləri, nəzəri-metodoloji əsasları və aprobasiyası haqqında danışılır.

«Qurbani tarix və folklor qaynaqlarında» adlanan birinci fəsildə XVI əsrdə yaşamış el sənətkarlarının yaradıcılıq yolu qısa nəzərdən keçirilir.

XVI əsr aşığı poeziyası Qurbaninin həyatı və yaradıcılığı fonunda tədqiqata cəlb edilir, aşığı yaradıcılığının tarixinə nəzər salınır, ozan-aşığı keçidi haqqında məlumat verilir. XVI əsr aşığı yaradıcılığı ilə məşğul olmuş ayrı-ayrı alim və tədqiqatçıların fikirlərinə münasibət bildirilir.

Aşığı yaradıcılığı haqqında danışarkən istər-istəməz aşığın şe'r, musiqi və dastan yaradıcılığı göz önünə gəlir. Ümumiyyətlə, aşığı şe'rləri ilə klassik saz havaları harmonik cəhətdən elə uyuşur ki, sanki bu uyuşma və bağlılıq tamaşaçı-dinləyicinin varlığına hakim kəsilir, onu əfsunlayır. Bu uyuşmanın vahid bir tam kimi ifadə etdiyi ictimai məzmun, bədii dəyər, emosional təsir ifa zamanı özünü qabarıq şəkildə göstərir.

Sorağı çox-çox uzaqlardan gələn, tarixin müxtəlif dövrlərində müxtəlif adlarla adlandırılmış, lakin yeganə fikir və qayəsi xalqa xidmət, onun mədəniyyətini və ədəbiyyatını yaradan, yaşadan və gələcək nəsillərə çatdıran bu günkü aşığın ulu sələfləri xalqımızın əfsanə və əsətlərində, nağıllarında, ata-babalarımızın söhbətlərində Ağsaqqal, Dədə, Ata, Pirustad, Varsaq, Ozan ad-titulları ilə əsrlərin yol yorğunu olmuş, sevmiş, sevilmiş, özlərini bu günə qədər yaşatmışlar. Şübhəsiz ki, bu ad-titulları daşıyan sələflər bu günkü aşıqların ulu babalarıdır.

Uzun əsrlər yolçusu olan aşığı sənəti sonralar özünün ən yüksək mərhələsinə çataraq XVI əsrdə Qurbani, Dədə Yediyar, Kərəm, Qərib, Abdulla, XVII-XVIII əsrlərdə Abbas,

Xəstə Qasım, Sarı Aşıq, Aşıq Valeh kimi xalq aşıqlarının simasında yetkinləşib təkmilləşmişdir. Aşıq sənətinin coğrafi yayılma əhatəsindən danışarkən professor M.Həkimov yazır: "Aşıq sənəti coğrafi ərazi əhatəsinə görə, demək olar ki, Azərbaycanın Qazax, Şəmsəddin, Şəmkir, Gəncəbasar, Gədəbəy, Qarabağ, Şirvan, Kəlbəcər, Şəki, Naxçıvan, Ermənistanın, Göyçə, Dərəçiçək, Dərələyəz, Çuxuroba, (Çuxuryurd- indiki İrəvan), Noyambryan, Gürcüstanın Borçalı, Tiflis, Başkeçid, Qarayazı, Qaraçöp kimi oba-oymaqlarında, şəhər və şəhər ətraflarında, həmçinin Orta Asiya, Türkiyə, İraq, Bolqarıstan, Cənubi Azərbaycan kimi ərazilərdə geniş yayılmışdır.*

Öz milli tarixi köklərini ən qədim qaynaqlardan alan, sələflərinin bütün yaxşı keyfiyyətlərini özündə birləşdirib yaşadan-yayan aşıq yaradıcılığı XVI əsrdən başlayaraq yüksək əxlaqi-mənəvi fikirlər qarçısına çevrilir. Tədricən ozanın yerini tutan aşıq indi elə bir bədii libas geyməli idi ki, mühafizəkar ruhanilər qarşısında həm öz nüfuzunu qoruya bilsin, həm də ozan sənətindən yüksəkdə dayansın. Bunun üçün o xalqın istək və arzularının aparıcısı, bu arzuları əməlləri, nəğmələri ilə xalqa çatdıran bir nəğməkar rolunu oynamalı idi. Bu rolu XVI əsrdə yaşamış Qul Abbas, Miskin Abdal, Qul Hümmət kimi şair-aşıqlarla bərabər, Aşıq Qurbani də xüsusi rol oynayırdı. Bu dövrün ən böyük ağırlığı isə sufi aşıq şerinin yaradıcılarından və ən böyük daşıyıcılarından biri olan göyçəli Miskin Abdalın üzərinə düşür. Miskin Abdal XV-XVI əsr xalq şerinin

yaradıcılarından biri kimi həm ədəbiyyatın bu qolunun inkişafına yaxından köməklik göstərir, həm də Şah İsmayıl Xətai sarayında əhəmiyyətli ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə Xətai ideyalarının, qızılbaş-şie meyllərinin, sufi təriqətinin geniş yayılmasında müstəsna rol oynayırdı. «Miskin Abdal Aşıq -

* M.Həkimov. «Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı». Bakı- 1989. Səh.22.

Aşıq sufi ədəbiyyatının binasını qoydu. Təriqət ideologiyası ilə ədəbiyyata, aşıq sənətinə bəllurlük müqəddəslik gətirdi»,*. Təbii ki, Qurbani yaradıcılığı da məhz belə bir özlü üzərində inkişaf etməli idi və XVI əsrdə Miskin Abdalın qoyduğu sənət yolunun ən cəfəkeş davamçısı və daşıyıcısı şübhəsiz ki, Qurbani idi. Başqa sözlə desək, XVI əsrdə Azərbaycan aşıq şe'rinin yaradıcısı və ən əsas daşıyıcısı Dirili Dədə Qurbani idi.

1927-ci ildən başlayaraq 1999-cu ilə qədər müxtəlif illərdə çap olunmuş topla, məcmuə, antologiya və digər kitablarda Qurbaninin əsərləri çap olunmuş, lakin bə'zi çaplarda müəyyən , cuzi dəyişiklik və fərqlər də olmuşdur.

Əlbəttə, bu çoxvariantlılıq ondan irəli gəlir ki, xalq yaradıcılığının başqa sahələrində olduğu kimi, aşıq yaradıcılığı, eyni zamanda Qurbani şe'rləri də hafizələrdə qorunmuş, dildən-dilə, ağızdan-ağıza keçərək təhriflərə mə'ruz qalmış, bə'zi hallarda başqalarının ayrı-ayrı bəndləri ilə qarışıq düşmüşdür, lakin ən başlıcası o olmuşdur ki, Qurbani sənətinin böyüklüyü, xalqın ruhuna və qəlbinə yaxınlığı sayəsində bu əsərlər öz dərin tə'sirini itirməmiş, Qurbani dilini və üslubunu tamamilə özündə saxlamışdır.

Son illərə qədər ədəbiyyat tarixçiləri, folklorşünaslar Qurbaninin anadan olduğu kəndi Cənubi Azərbaycan kəndi, Qurbaninin isə Cənubi Azərbaycanlı ehtimalı ilə təqdim edirdilər. A.Dadaşzadə yazır: "Belə təxmin edilir ki, Qurbani İran Azərbaycanında, Dirili kəndində doğulmuşdur.** S.Paşayev yazır: "Diri kəndi Cənubi Azərbaycanın Qaradağ mahalındadır".*** «Ehtimala görə, Qurbani Cənubi Azərbaycanın Diri kəndində doğulmuşdur.»****

* Miskin Abdal. (toylayanı, tərtib edənə və ön sözün müəllifi Hüseyn İsmayılovdur) Bakı. Səda-2001, səh.8.

** Qurbani. 55 şer. (tərtibçi-A.Dadaşzadə) Bakı-1972. Səh.3

*** Paşayev S. «Azərbaycan folkloru və aşıq yaradıcılığı» Bakı-1989. Səh.25.

**** P.Əfəndiyev. «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» Bakı-1981. səh.125.

Lakin qeyd etməliyik ki, bu ehtimallar artıq dəqiqləşdirilmişdir. Belə ki, bizim tanıdığımız Qurbaninin anadan olduğu keçmiş Diri kəndi Şimali Azərbaycanda-Arazın sol sahilində yerləşən və çox böyük ərazini əhatə edən Diri Dağının ətəyindədir (hazırda həmin kəndin xarabalıqları qalmaqdadır). Aydın məsələdir ki, həmin kəndin adı dağın adına görə Diri adlandırılmışdır və belə bir kənd heç də cənubda deyil, şimalda – elə Diri dağının ətəyində olmalı idi. Bir halda ki, yer adı ilə bağlı mənsubiyyəti (dirili) bildiririksə, onda həmin mənsubiyyətin arxasında o yerə bağlılıq dayanır və nəticə olaraq demək lazımdır ki, dağ şimalda, kənd şimalda, aşığın qəbri şimalda – deməli aşiq özü də şimalda olmalıdır. «Qurbani» dastanının «Qeydlər» hissəsində yazılır: «Cəbrayıl rayonunun Hasanlı kəndi yaxınlığında, Diri dağı döşündəki qədim qəbristanda Aşıq qəbri adlı bir qəbir vardır. Yerli əhali içərisində gəzən rəvayətlərə görə bu Qurbaninin qəbridir».* Qeyd etmək lazımdır ki, əvvəlki ehtimallar da müəyyən bir münasibətlə yaranmışdır. Belə ki, Cənubi Azərbaycanda da belə bir kənd olmuşdur və hazırda da mövcuddur. Lakin o kəndin adı Diri yox, Dirili kəndidir və təxminən şimaldakı Diri kəndi ilə üzbəüzdür. Aralarındakı məsafə 10-15 km-dir. Bu kənd təxminən XVI əsrin sonlarına yaxın – artıq Qurbani öldükdən sonra salınmışdır. Cənubi Azərbaycanda yaranmış Dirili kəndinin əhalisi də şimaldan getmiş dirililər olmuşdur.

Qurbani Şah İsmayıl Xətəinin müasiri olmuş, Xətai sarayına yaxın olmuş, şe'ri, ədəbiyyatı sevmən, özü də gözəl şe'rlər yazan bu şair - hökmdarla şəxsən tanış olmuşdur. Bəs bu yaxınlıq və tanışlıq haradan gəlmiş, hansı münasibətdən doğmuşdur. Bu barədə bizə az-çox yenə də Qurbaninin öz şe'rləri, "Qurbani" dastanı və el arasında yazıya aldığımız rəvayətlər kömək edir.

* «Azərbaycan dastanları» 3-cü cild. EA – Bakı-1965. Səh.291.

Qurbaninin Şah İsmayıl ilə yaxınlığı haqqında ilkin doğru və dürüst mə'lumatı yenə də S.Mümtaz vermişdir: "Bildiyimiz bir şey varsa o da budur ki, Qurban Şah İsmayıl Səfəvi Qafqazı aldığı zamanda yaşayıb, şahın vəzirlərindən birinə xoş gəlmədiyindən Qurbani qolubağlı Qarabağ tərəfindən Xudafərin körpüsündən keçirərək İrana sürgün etmişdir. Qurban da bu əhvalatı şe'rlə yazıb Şah İsmayılə yolladığından Şah onu bağışlayıb azad etmişdir"*.

Burada bir məsələni xüsusi qeyd etmək istəyirik ki, son vaxtlar Qurbani ilə bağlı fikirlərdə bəzi tədqiqatçıların «qolubağlı» keçmək məsələsinə münasibətləri başqa şəkildədir. Bu tədqiqatçıların fikrinə Qurbani şah divanına heç də özünün dediyi kimi fiziki cəhətdən qolubağlı şəkildə gətirilməyib. Bu da təriqətlə bağlıdır – yəni bu, müridin, müşşidin qarşısına əlləri sinəsində, məcazi mənada əli-qolu bağlı getməsidir, ona tabeçilik göstərməlidir. Qurbaninin şahın hüzuruna qolubağlı getməsi belə bir məqamdır. Lakin bu tədqiqatçılar unudurlar ki, Qurbani burada açıq aydın şəkildə bildirir ki, onu bu hala salan əl-qolunu bağlayıb Xudafərinə keçirən «səgrəqib»dir. Şərin birinci bəndində isə bu «səgrəqib»in kimliyi də aydındır. «Oğlu ölmüş vəzir qəza eylədi: - Deməli bu qurğunun əsas səbəbkarı Qara Vəzirdir. Başqa sözlə desək, Qurbaninin şahın hüzuruna qolubağlı gəlməyi heç də əli-qolu sinəsində ocağa, pərə gəlməsi deyil, qolubağlı şəkildə divana gətirilməsidir. Bu gəliş isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi yüksək səviyyədə qarşılır.

Araşdırmalarımız nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Xətəinin Qurbaniyə nə dərəcədə köməyi dəymişdirsə, Qurbaninin də ona müəyyən dərəcədə tə'siri olmuşdur. Bu qarşılıqlı müştərək tə'sir hər iki sənətkarın yaradıcılığında aydın şəkildə hiss olunmaqdadır.

* S.Mümtaz. «Qızıl Şərq» - 1923. № 2-3. Səh.103.

Qurbaninin şe'rlərinin böyük bir qismini onun qürbətədən vətən, torpaq, doğma yurd, el-oba və nəhayət yar həsretlə yazdığı şe'rlər təşkil edir. Bu şe'rlərdə aşığın doğrudan da zorla vətəndən uzaqlara aparıldığına, başqa sözlə sürgün olunduğuna müəyyən işarələrin notları vardır. Sözsüz böyük sənətkarın həyatının müəyyən məqamları haqqında dumanlı da olsa, şe'rlərindən az-çox mə'lumat almaq olur və dissertasiyada böyük sənətkarın qürbət şe'rlərinin araşdırılmasına geniş yer verilir, ona müəyyən münasibət bildirilir.

Ayrı-ayrı şe'rlərin yazılma tarixinə, məzmun və forma xüsusiyyətlərinə nəzər salındıqdan sonra dissertasiyada belə bir nəticəyə gəlinmişdir ki, Qurbani 1477-ci ildə anadan olmuş, təxminən 70-71 il ömür sürmüş, 1547-1548-ci illərdə vəfat etmişdir.

Dissertasiyanın ikinci fəslə «Qurbani şerinin ideya-estetik səciyyəsi» adlanır. Qurbaninin yaradıcılığı çoxşaxəli olduğundan tədqiqat işində onun yaradıcılığı məhəbbət lirikası, ictimai-siyasi motivlər, dini motivlər dastan yaradıcılığı adı ilə ayrıca tədqiqata cəlb olunmuşdur.

Məhəbbət ədəbiyyatın əzeli və əbədi mövzusu kimi bütün şairlərin yaradıcılığında özünə möhkəm yer tutur. Həm yazılı, həm də şifahi ədəbiyyatımızda geniş yayılmış məhəbbət lirikası aşıq yaradıcılığının mayası, şirəsi, canı, qanıdır.

Bəşəri məhəbbətin nəğməkarı olan Azərbaycan aşıqlarının söz inciləri tarixin bütün dövrlərində ədəbiyyatımızın bəzəyi olmuşdur. Professor M.Həkimov yazır: "Ümumbəşəri məhəbbətə aşıq poeziyasında təsvir olunan bəşəri gözəlliyə diqqət yetirilərsə, heç şübhəsiz biz fəlsəfi bir kateqoriyaya-gözəllik kateqoriyasına gəlib çıxarıq*. Gözəllik olan yerdə isə məhəbbət və məhəbbət poeziyası yaranacaqdır. Bu mo'nada məhəbbət mövzusu Qurbani

* M.Həkimov. «Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı». Bakı-1989,səh.150.

yaradıcılığında da yan keçməmiş, nəinki yan keçməmiş, onun əsasını, özülünü təşkil etmişdir.

Qurbaninin şe'rlərində sevgilinin gözəlliyi ilə təbiətin gözəlliyi paralel şəkildə verilir. Başqa sözlə, təbiət gözəlliyi ilə insan gözəlliyi eyniləşdirilir. Bu başqa cür də ola bilməzdi, çünki Qurbani gözəlliyin ilkin təzahürlərini elə vurğunu olduğu Azərbaycan təbiətində görmüşdü.

Aşığın təsvirində insan məhəbbətinin tərənnümü təkcə aşıq-məşuq münasibətlərini deyil, ana məhəbbəti, övlad məhəbbəti, dost, yoldaşa məhəbbət və s. duyğularını da əhatə edir. Bütün bu xüsusiyyətlər onun bütün yaradıcılığı boyu özünü göstərir:

Canım ana, gözüm ana,
Bir dua qıl mən də gedim.
Sənə qurban özüm ana,
Bir dua qıl mən də gedim. *

Yaxud:

Ay ata, sən məni etmə günahkar,
Bəsdir, bunca nə eylərsən ahu-zar.
Qurbani der: "Əldən gedib ixtiyar,
Xublar şahı o sərdarı görmüşəm.**

Bu misralarda məzmunun forma ilə vəhdəti, şe'rin poetik mə'nə tutumu, ən başlıcası isə ata-ana-övlad məhəbbəti ön plandadır. Və şairin yaradıcılığında bu münasibət: valideyn-övlad münasibəti həmişə özünü göstərir.

Qurbaninin yaradıcılığında ictimai duyğular üstünlük təşkil edir və şəxsi kədərdən doğan hisslər ictimai motivlərlə birləşərək bəşəri motivlərin yaranmasına kömək edir. Qurbani ömrü boyu yaşadığı mühitdə haqsızlıqların şahidi olmuş, bu haqsızlıq, zülm və sitəm ümumi şəkildə zəhmətkeş xalq kütləsinə istiqamətlənmiş olsa da, ən əsası onun özünün şəxsi

* Qurbani (tərtibçi və ön sözün müəllifi Q.Kazımov) Bakı. ADU-1990.səh.52.

** Yəni orada. Səh.68.

həyatı bu haqsızlıqlara mə'ruz qalmışdır. Ömrü boyu hakimlərin, vəzirlərin, dövlət məmurlarının təzyiqlərinə mə'ruz qalan Qurbaninin yaradıcılığının, lirikasının böyük bir qismi bu notlar üzərində köklənmişdir.

Qurbani yaradıcılığında qərīb-qürbət motivləri güclüdür. "Dönübdür, "Ayrı, "Oyada məni, "Canım hey, "Ellərə doğru, "Yaralar məni və onlarca belə şe'rlər qürbətdə olarkən, vətən, doğma yurd-yuva ağrıları ilə yazılmışdır. Vətən ayrılığından yaranan bu ağrılar şairin bağırını dəlir, sinəsini parçalayır. Qəlbi daim vətənlə, xalqla bir vuran şair doğma yurd həsrətilə çırpınır:

Qurbani der: Məgər axır zamandı,
Sevgi-sevgisindən ayrı yamandı.
Bağrım dəlik-dəlik, sinəm peykandı,
Mənim üzüm gülməz vətəndən ayrı.*

- deyən şair dözülməz qürbət həyatından artıq bezdiyini bildirir, belə bir həyatdan qurtaracağı günü səbirsizliklə gözləyir. Naləsi daği-daşı yandıran, göz yaşları ümmana dönən, ahları-amanları çölü-çəmənə lərzəyə gətirən, amma ürəksiz, qəlbsiz insanlara çatmayan şair nə vaxtsa bir şadlıq, müjdə xəbəri gözləyir:

Nə ola bir şadlıq xəbəri gələ,
Yüklənə barxanam ellərə doğru.
Naşı ovçu bərə bəklər,əylənər.
Marallar sayrışar yollara doğru.**

Bəli, Qurbaninin qürbətdə yazılan şe'rlərinin böyük əksəriyyətinin leytmotivi budur: «Yüklənə barxanam ellərə doğru!». 500 il bundan öncə Qurbani sanki bu günü görürdü. Və «Ellərə doğru» şe'ri sanki bu günkü gün üçün yazılmışdır. Qurbaninin doğulub böyüdüüyü torpaq bu gün yadellilərin tapdağı altındadır. Və bu torpaqların özəli-əbədi sakinləri

*Qurbani (tərtibçi və ön sözün müəllifi Q,Kazımov) Bakı. ADU-1990.səh.116.

** Qurbani (tərtibçi və ön sözün müəllifi Q,Kazımov) Bakı. ADU-1990.səh.117..

ustadın dediyi kimi, bir şadlıq xəbərinin gələcəyi günü, yurd yerlərindən didərgin düşmüş elin, elatın o yerlərə yönələcəyi günü həsrətlə gözləyir. Onda ustadın doğma yurdda qərblilik çəkən məzarı da, didərgin insanların başı üzərində gözən narahat ruhu da sevinəcək.

Aşıq Qurbaninin yaradıcılığında dövrədən, zəmanədən, zamanın zalım insanlarından şikayət motivləri üstün yer tutur. Lakin bu şe'rlərdə zülmün, özbaşınalığın həddini aşması, haqqın-ədalətin tapdanması geniş bədii lövhələrlə əks olunsada bu, heç zaman mə'yusluğa, bədbinliyə aparıb çıxarmır. Əksinə nikbin duyğular, nikbin əhval-ruhiyyə heç vaxt onu tərk etmir. Şair nə vaxtsa dünyanın düzələcəyinə inanır, xoşbəxt gələcəyə olan inamını itirmir, nə vaxtsa xoşbəxtlik və səadət, gözəl günlərin gələcəyini, zülmün, haqsızlığın məhv olacağını böyük bir inamla vurğulayır:

Qəm yemə, qəm yemə divanə könül,

Həmişə ruzigar belə dar olmaz.

On bir il çəkmişəm zimistan qəhrin,

O nə güldür, çevrəsində xar olmaz.*

Görkəmli el sənətkarının yaradıcılığında dini dünya-görüşü meyillərinin təbliğinə geniş yer verilir. Əli mədhi, Quran ayələrindən götürülən misallar, eyni zamanda qızılbaş-şie təriqətinin təbliği onun bir sıra şe'rlərində öz əksini tapır.

Aşıq yaradıcılığının yaxşı tədqiqatçılarından olan Qiyas Vəkilov Əli – əleyhissələmdən bəhs edərkən yazır:

«Təəssüflər olsun ki, ədəbiyyatşünaslıqda, eləcə də folklorşünaslıqla Əli-əleyhissələmlə Quran ayələri ilə, mələklərlə, peyğəmbərlərlə bağlı aşıq şe'rləri sənətkar dünya-görüşündə ziddiyyət yaradan, ideyaca zərərli bir şey hesab edilmişdir. Aparığımız araşdırmalar göstərir ki, bu cür əsərlər ilahi gözəlliyə malik el-sənət nümunələridir».**

*Qurbani (tərtibçi və ön sözün müəllifi Q.Kazımov) Bakı. ADU-1990.səh.119..

** Əcaib.Q. «XIX əsr aşıq lirikası». Bakı-1993. Səh.42.

Sözsüz ki, alim fikrində haqlıdır və Qurbaninin dini motivli şerləri də məhz belə bir gözəlliyə malikdir.

Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığının mühüm bir qolunu mürəkkəb süjetli, dinamik-dramatik dastan yaradıcılığı təşkil edir. Belə ki, ustad sənətkarlar, dastançı aşıqlar dövrün müəyyən hadisələrini, ayrı-ayrı sənətkarların başına gələn hadisələri, onların keçdiyi həyat yolunu ümumiləşdirərək bunları ümumi şəkildə dastan formasına salır, dastanı ya həmin şəxsiyyətin adı ilə, yaxud ona yaxın adlarla adlandırırlar.

Məhəbbət dastanları müxtəlif yollarla yaranmışdır. Onların bir qismi öz mənşəyini, qədim əfsanə, əsatir, ayrı – ayrı hekayət və rəvayətlərdən götürmüş, bir qismi qəlim xalq nağıllarının dastanlaşdırılması yolları ilə meydana gəlmişdir.

«**Qurbani yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri**», adlanan 3-cü fəsildə aşığın yaradıcılığındakı şer şəkillərinə, ayrı-ayrı şeyrlərdəki təsvir və ifadə vasitələrinin araşdırılmasına geniş yer verilir.

Qurbani yaradıcılığında müraciət olunan şer şəkilləri folklorşünaslıq baxımından rəngarəngdir. Qurbani də saz-aşiq sənətində bayatı, gəraylı, qoşma, təcnis, qifilbənd, ustadnamə, divani, cahannamə, qit'ə, kimi şe'r şəkillərinin bir-birindən maraqlı nümunələrindən gen-böl istifadə etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, istər bayatı, gəraylı və qoşmalarında, istrsə də təcnis, divani güllü qafiyə və digər şer formalarında aşiq-şair bu şer şəkillərinin rədif və qafiyə strukturlarına sənətkarlıq baxımından çox yüksək səviyyədə yanaşmışdır.

Qurbaninin poetik sənət nümunələrinin əsasını heca vəzninin ən oynaq şəkillərindən olan bayatı, gəraylı, qoşma, təcnis, divani şe'r formaları təşkil edir. Görkəmli sənətkar adları sadalanan bu şe'r nümunələrində fikri obrazlı və təsirli demək üçün təsvir və ifadə vasitələrindən: məcazi ifadələrdən – təşbehlərdən, istiarələr, metanimiya, metaforalar, bədii təyinlər (epitetlər), təkrirlər, müraciət, ritorik sual, təzad, kinayə, mübaligələr, atalar sözü və məsəllər, aforizmlər, idiomatik ifadələr, sinonimlər, antonimlər, omonimlər, çox-

mə'nalı sözlərdən geniş şəkildə istifadə etmişdir. Ümumiyyətlə, məcazlar qüvvətli və təsirli bədii ifadə vasitəsidir. Burada sözlər öz həqiqi mənasında deyil, məcazi mənalarda işlənir ki, bu da həm şe'rin deyim, ifadə tərzində, həm də mə'na və məzmununda orijinalıq, yenilik yaradır.

Qurbani yaradıcılığında sinonim, omonim və antonimlərdən geniş istifadə edilmişdir. Dilin bədii tə'sir vasitələrini artıran bu ifadələr şübhəsiz ki, fikrin lazımı çalarlara çatdırılmasına kömək edir:

Bimürvətin, biinsafın balası,
Mən səni sevmişəm sağ ürəyimdə.
Qıya baxdın, ortalığa qan saldın,
Qara nöqtə qoydun ağ ürəyimdə. *

Qurbani bir bənddə, bir misrada bə'zən həm sinonim, həm də antonim cərgələrdən istifadə edir. Göstərilən nümunədəki «bimürvət», «biinsaf» sözləri sinonim «qara», «ağ» sözləri isə antonimlərdir. Bəzən isə ustadsənətkar eyni tərkibin içərisində həm antonim, həm də bu antonimlər arasında sinonim yaradır:

Gecə-gündüz, vaxt-bivaxt aqlaram,
Çeşmin yaşı ceyhun olur, sellənir.
Yaz mövsümü bülbül dil-dil ötəndə,
Bağ bağçalar nərgizlənir, güllənir. **

Ümumi şəkildə götürüldükdə Azərbaycan aşiq şe'rlərində olduğu kimi Qurbani ədəbi irsində də omonimlərdən bol-bol istifadə edilmişdir. Ona görə ki, omonimlər vasitəsilə üslubi məqamlarda müəyyən

* Qurbani (tərtibçi və ön sözün müəllifi Q,Kazımov) Bakı. ADU-1990.səh.89..

** Qurbani (tərtibçi və ön sözün müəllifi Q,Kazımov) Bakı. ADU-1990.səh.104..

mə'nalar ifadə edilir. Sözlər formaca eyni olsalar da, mə'naca müxtəlif məqamlarda işlədilir. Bu isə şe'rdə cinasların yaradılmasına, bütövlükdə isə təcnislərin yaranmasına gətirib çıxarır ki, bu da aşiq poeziyasının əsas yaradıcılıq məhsuludur.

Deyilənlər bir daha onu göstərir ki, Qurbani poeziyasındakı dilin bədii təsvir və ifadə vasitələri sənətkarlıq baxımından son dərəcə zəngin olmuş, böyük sənətkarın xələfləri Qurbani irsindən, onun bədii təsvir və ifadə vasitələrinin zənginliyindən, mövzu rəngarəngliyindən geniş şəkildə istifadə etmişlər. Elə təkcə Qurbaninin «Bənövşə» şe'ri ayrıca bir mövzu kimi bir çox şairlərimizin yaradıcılığında işlənmişdir. Başqa sözlə Qurbanidən sonra aşiq yaradıcılığı üslubunda «Bənövşə» mövzusu yaranmışdır. Və bu mövzuda onlarca şairimiz bir-birindən gözəl şe'rlər yazmışlar. Lakin bunların heç biri «Qurbani bənövşəsi» qədər unudulmaz, yaddaqalan və məs'um olmamışdır. Prof. V.Vəliyev yazır: «Qurbanidən sonra yazılı və şifahi şe'rimizdə bənövşə haqqında yüzlərlə şe'r yazılsa da, yenə də Qurbaninin «Bənövşə»si öz gözəlliyi ilə seçilir».*

Nəticədə dissertasiyada aparılan araşdırmaya yekun vurulur və göstərilir ki, XVI əsrə qədər daha çox ozan adlandırılan bu görkəmli el sənətkarları Qurbani dövründə aşiq titulu ilə sabitləşərək bu dövrdən başlayaraq Azərbaycan ədəbiyyatının geniş və zəngin bir qolu olan aşiq ədəbiyyatının yaranmasına və inkişafına gətirib çıxarmışlar. Qeyd edilir ki, bu dövr yeni yaranmaqda olan aşiq ədəbiyyatının, aşiq poeziyasının aparıcı nümayəndəsi şübhəsiz ki, Dirili Dədə Qurbani idi. Əlbəttə, o dövrün klassik ən'ənələrinə görə ərəb-fars təhsili görmüş divan-təzkirə tərtibçiləri xalq şe'ri üslubuna, bu üslubda yaradılan nümunələrə fikir vermir, onları yazıya almırdılar. Ona görə də istər Qurbaninin, istərsə də

* V.Vəliyev. «Azərbaycan folkloru». Bakı-1985. Səh.157.

Qurbanidən əvvəl və sonra yaşamış xalq sənətkarlarının əsərləri çox az yazıya alınmış, bəlkə də heç alınmamışdır. Lakin xalqın zəngin mə'nəvi xəzinəsi olan bu nümunələr uzun müddət xalqımızın yaddaşında yaşayaraq bu günümüzdə gəlib çatmışdır. Qurbaninin yarıdıcılığının araşdırılıb tədqiq olunması maraqlı nəticələrə gətirmişdir. Qurbani zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş el sənətkarıdır. Onun əsərlərində göstərilən zəngin əxlaqi keyfiyyətlər, yüksək insani hisslər, vətənpərvərlik, humanizm, insana hörmət, dosta məhəbbət duyğuları diqqəti cəlb edir, nadanlıq, namərdlik, yalan, hiylə və böhtan pislədir. İnsanları doğru-düzgün yola də'vət, pis yoldan, nahaq işlərdən, nakəsləkdən çəkəndirmə təbliğ olunur. Bu isə onu göstərir ki, şairin yaradıcılığının tərbiyəedici əhəmiyyəti, ideya xüsusiyyətləri daha çoxdur.

Əlbəttə, demək olmaz ki, bu işlə bağlı Qurbani haqqında hər şey deyilmişdir. Qurbani Azərbaycan aşıq poeziyasında parlanmış elə simalardandır ki, onun yaradıcılığı, poeziyası, müxtəlif aspektlərdən baxanda tədqiqata cəlb oluna bilər.

**Dissertasiya işinin mövzusunə aid
çap olunmuş əsərlərin
S İ Y A H İ S İ**

1. «Gəirail», Bakı, Işıq nəşriyyatı – 1993.
2. «Xudafərin nəğmələri»(toplu) Bakı. Gənclik-1994. səh.90-98
3. «Qolubağlı keçdim Xudafərindən». Bakı. Gənclik-1999.
4. «Ozan-aşıq yaradıcılığı və xalqır milli təfəkkürü»- Azərbaycan-Avropa ədəbi-mədəni əlaqələr mərkəzinin tədqiqləri (toplu № 3) Bakı. Elm-2000.
5. «Qurbani yaradıcılığında qürbət şerləri» Azərbaycan-Avropa ədəbi-mədəni əlaqələr mərkəzinin tədqiqləri (3 saylı topla). Bakı. Elm-2000.
6. «Aşıq Qurbani yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri: bədii təsvir və ifadə vasitələri». Filologiya məsələlərinə dair tematik topla. Bakı-2000.
7. «Aşıq Qurbani və Ş.İ.Xətai»Aspirant və dissertantların 51-ci elmi konfransındakı məruzələrinin tezisləri. Bakı-1991.
8. «Diri kəndi haradadır?» «Sovet kəndi» qəzeti. 5 may 1984.
9. «Dirili Qurbani» - «Kolxozçu» qəzeti. 17 noyabr 1988.
10. "Qurbaninin poetik irsi", Bakı-2004
11. Aşıq Qurbani yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri: "bədii təsvir və ifadə vasitələri" "Dil və ədəbiyyat" Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. N-6(48) Bakı-2005. BDU
12. "Dirili Qurbaninin dastan yaradıcılığı". AMEA Folklor İnstitutunun Elmi Axtarışlar (folklorşünaslıq, filologiya, fəlsəfə, tarix, incəsənət və nəzəriyyə aspektləri) toplusu XV. Bakı - "Səda" - 2005.
13. "Qurbani yaradıcılığında şer şəkilləri, rədif və qafiyə strukturu". ADPU-nun Xəbərləri. N-5, 2005

«Наследие поэтического творчества Гурбани»

(Резюме)

Эта тема как объект исследования в форме диссертации в азербайджанской фольклористике анализируется впервые. Несмотря на наличие в республике большого числа ученых-фольклористов, эта важная тема прошла мимо внимания наших ашуговедов. Учитывая это, диссертант с целью защиты научной диссертации на получение звания кандидата филологических наук представил 10.01.09 на защиту свою диссертацию на тему «XVI век: творчество азербайджанских ашугов» (на основе творчества ашуга Гурбани), считая её самой актуальной проблемой сегодняшнего дня в области филологии.

Диссертант в своей работе затронул следующие проблемы:

1. Основная характеристика и актуальность темы, цель исследования, его основные методология и предмет, научная новизна, теоретическое и практическое значение, структура, а также апробация темы.
2. Сборник творчества ашуга Гурбани, история исследования.
3. Лирика ашуга Гурбани:
 - а) любовная лирика;
 - б) общественно-политическая лирика;
 - в) мотивы, пронизанные чужбиной ашуга;
 - г) отображение явлений природы в творчестве;
 - д) эпическая лирика, присущее творчеству ашуга Гурбани динамико-драматические чувства в его остросюжетных дастанах.

4. Сценические особенности творчества ашуга Гурбани:

а) баяты, гошма и др. в творчестве ашуга Гурбани;

б) особенности художественного языка в творчестве ашуга Гурбани;

Диссертант с целью всестороннего исследования и раскрытия указанных проблем свою научную работу построил на основе вступления, трех частей и заключения, написанных на достаточно высоком научном и художественном уровне.

Диссертант идейную основу своей научной работы довел до сведения литературной общественности в книгах «Джебраиль», «Не беспокойся, мама», «Песни Худаферины», «С завязанными руками прошел через Худаферин», в пяти журналах, в 15-ти публикациях различных республиканских газет.

Poetical Heredity of Gurbani.

(S u m m a r i)

The present theme is analyzed and investigated on the first occasion as the thesis subject by the candidate for a degree in Azerbaijan folklore study.

The above-mentioned actual theme is not investigated in duty manner notwithstanding that there are sufficient folklore researchers in Azerbaijan. The folklore researcher, taking into account namely the above stated futility considers the theme « Poetical Heredity of Gurbani» on the folklore study specialty – 10.01.09 an actual problem with the purpose of obtaining the degree of scientist.

The following matters were analyzed in the theme investigated by the candidate of degree:

1. The main characteristics and actuality of the theme, aim and duties of the investigation; methodological principles of the research % main subject matter of the of the investigation \$ the scientific novelty of the investigation; the theoretical and practical importance of the investigation; approbation and structure of the research.
2. Collection, publication and history of the works of Ashug Gurbani ;
3. Lyrics of Ashug Gurbani;
 - a) Love lyric poetry;
 - b) social-political lyric poetry;
 - c) loneliness feelings in foreign strange land;
 - d) singing of permanent feeling to the nature;
 - e) originality of epic works (dastan) of complicated subject in Gurbani works.
4. Mastery characteristics in Ashug Gurbani works;

- a) the kinds of folklore poetry such as: bayafi, goshma, gullugafiye, tajnis and divani in Gurbani works;
- b) expression means of literary language in Gurbani's poems;

To carry out a comprehensive investigation on the selected theme by him the candidate for a degree grounded on the following structural principle; Introduction, three chapters, Conclusion and list of usef literatures.

The candidate for a degree informed the scientific-literary community on the idea and subject of the thesis via the books; «Jabrail». «Don't worry, mother», «I passed Khudafarin drige». The articles published in 5 magazines and 15 newspapers.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ФОЛЬКЛОР**

На правах рукописи

АББАСОВ ТАРИЕЛ АЛЛАХВЕРДИ ОГЛЫ

**НАСЛЕДИЕ ПОЭТИЧЕСКОГО
ТВОРЧЕСТВА ГУРБАНИ**

10.01.09 - фольклористика

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени
кандидата филологических наук**

БАКУ-2006